

- Titel:** Trouwen in Nederland. Een historisch-demografische studie van de 19e en vroeg 20ste eeuw
- Auteur:** Frans van Poppel (Dissertatie)
- Gegevens:** A.A.G. Bijdrage 33, NIDI-rapport; Landbouwwuniversiteit Wageningen/NIDI-Den Haag, 654 pag., ISSN 0511-0726.
- Te bestellen NIDI f 60,- (inclusief verzendkosten)

Het proefschrift van Van Poppel sluit aan bij een Nederlandse sociologische traditie, die voor een aanzienlijk deel is gevestigd door de Wageningse hoogleraar dr E.W. Hofstee. Hofstee ontwikkelde in de jaren vijftig op basis van 19e eeuwse demografisch materiaal een moderniseringstheorie die vele pennen in beweging heeft gebracht. Daarbij werden vooral de ontwikkelingen in de huwelijksluiting en de geboorten geanalyseerd. Deze theorie onderscheidt voor Nederland drie cultuurpatronen: het agrarisch-ambachtelijke, het proletarische en het moderne. Het belang van het proefschrift van Van Poppel is dat hij op grond van zeer veel empirische gegevens, die voor een belangrijk deel op nieuwe feiten en bronnen berusten, een origineel licht werpt op dit moderniseringsproces, gedurende de vorige en het begin van deze eeuw. Maar liefst 60.000 huwelijken in meer dan tien gemeenten zijn door de auteur geanalyseerd, 6500 huwelijksontbindingen door sterfte bezien en honderden echtscheidingsgevallen bestudeerd. Op basis van deze analyse kunnen nuanceringen in het moderniseringsproces worden aangebracht. Deze nuanceringen worden vooral gevonden in de regionale ontwikkelingen. Nederland is in de 19e eeuw nog lang geen eenheidsstaat, waarin een dominante demografische cultuur aanwezig is.

De auteur beperkt zich echter niet tot een historisch-demografische analyse van trouwen, hertrouwen, verweduwing en echtscheiding. Naast aandacht voor juridische ontwikkelingen, wordt een belangrijke plaats ingeruimd voor de maatschappelijke discussies die in de 19e eeuw zijn gevoerd over trouwen en hertrouwen en over verweduwing en echtscheiding. Zo bleek er niet alleen in Nederland, maar ook in de omliggende landen een uitgebreide discussie te zijn gevoerd over de ideale huwelijksleeftijd. Vooral de gegoede burgerij maakte zich in de loop van de 19e eeuw bij tijd en wijle druk over de onberaden manier waarop mannen uit de arbeidersklasse een huwelijk slopen. Een remedie was in de ogen van de machthebbers om de bedeling te beperken, de bouw van arbeiderswoningen af te remmen en de toestemming aan deze vroege huwelijken te onthouden. Van Poppel toont aan dat we hier met een mythe te maken hebben. Vrij laat trouwen was in de 19e eeuw een algemeen patroon, de arbeidersklasse vormde hierop geen uitzondering. Ook blijkt dat er in de vorige eeuw steeds weer discussies oplaaiden over hertrouwen en echtscheiding. Wat te denken van het gezegde; 'die weeuwen trouwt en borsten kauwt weet niet wat er is ingedouwd'. Maar ook hier is er een discrepantie aanwezig tussen woord en daad. De hertrouwcijfers van de verweduwden waren hoog, de afname in de loop van de 19e eeuw is niet toe te schrijven aan de zich veranderende moraal, maar aan de gunstige sterftekansontwikkelingen van vrouwen. De discussies over de echtscheidingen doen vermoeden dat dit fenomeen veelvuldig voorkwam, in werkelijkheid eindigde twee procent van de huwelijken in een scheiding.

Naast een uitvoerig demografisch en sociologisch-historisch gedeelte, dat vooral analytisch en beschrijvend van aard is, is de promovendus er bovendien in geslaagd via een elegante methodologie de echtscheidingen te duiden en de hertrouwkansen te berekenen, via achtereenvolgens de 'case control'- en de 'proportional hazard'-methode. De resultaten hiervan zijn ook voor de niet-methodoloog te begrijpen.

De belangrijkste uitkomsten van deze omvangrijke analyse worden niet gevormd door de ontwikkeling van een nieuw theoretisch model over het moderniseringsproces. Het gaat er veel meer om dat Van Poppel via zijn driedelige ingang (historisch-beschrijvend, demografisch-analyserend en methodologisch-kwantificerend) een prachtig genuanceerd beeld geeft van de ontwikkelingsgang van de mensheid in de 19e eeuw. Daardoor weet hij zelf ook een mythe te ontmaskeren. Het moderniseringsproces is meer dan een fasentheorie, de differentiaties zijn veel groter dan uit de werken van Hofstee en zijn vele navolgers blijkt. Dat op basis van het proefschrift van Van Poppel de proletarische tussenfase sneuvelt, behoeft geen verwondering te wekken. Ook Hofstee heeft hierover in de latere discussies zijn twijfels getoond. Dat eigenlijk de fasentheorie op losse schroeven is komen te staan, is de kern van deze dissertatie. Dit impliceert dat de opvattingen over modernisering, die jaren lang gemeengoed waren in de Nederlandse (gezins-)sociologie en waarmee generaties studenten zijn geïndoctrineerd, herzien dienen te worden. Daarnaast toont de auteur de scherpe kloof aan die ook in de 19e eeuw aanwezig was tussen beeld en werkelijkheid, tussen de gedachten en ideeën van de vroegere beleidsvoerders (de gegoede burgerij, de kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders en de hoge ambtenaren) en de empirie. Ook hierdoor krijgt dit proefschrift een extra dimensie, want dit impliceert dat wij ook een parallel naar de huidige tijd kunnen trekken. De 19e eeuw vertoont niet alleen treffende overeenkomsten met de laat 20ste wat betreft het weinig stabiele karakter van de verschillende huishoudens (de scheiding en echtscheiding nu lijkt de plaats van de verdeduwing van toen te hebben ingenomen), maar de parallelle is ook te ontdekken ten aanzien van de hedendaagse discussies over bijvoorbeeld het individualisme, en in engere zin over de nieuwe nabestaandenwet en de veranderende regels over gezinshereniging van migranten. Komen deze discussies niet voort uit dezelfde bronnen als de discussies van de vroegere moralisten over trouwen en hertrouwen in de 19e eeuw? Gelet op de belangrijke dimensies die het proefschrift van Van Poppel heeft, behoeft het dan ook geen verwondering te wekken dat de Wageningse promotiecommissie aan dit omvangrijke werk het predikaat cum laude heeft verleend.

Kees de Hoog, vakgroep Huishoudstudies LUW